

Váradi Gréta Vanessza¹ – Göblyös Bence²

A magyar és olasz fegyveres erők jelenléte nemzetközi missziókban és műveletekben

The Participation of Hungarian and Italian Armed Forces in International Missions and Operations

Absztrakt

A jelenlegi biztonsági környezetben Olaszország az egyik legmeghatározóbb európai ország a nemzetközi missziókban és műveletekben való részvétel terén. A tanulmány célja annak vizsgálata, hogy a gyakran használt prezencialismo kifejezés alkalmazható-e Magyarországra részvételére is. A főbb nemzetközi szervezetek misszióihoz és műveleteihez való hozzájárulás vizsgálatával a cél annak bizonyítása, hogy Magyarország részvétele az adott ország erejével és lehetőségeivel arányosan összehasonlítható-e vagy sem Olaszország tevékenységeivel. Az egyik fő megállapítás az, hogy a két ország érdeklődési területe szinte azonos. A két ország egyetért abban is, hogy a transzatlanti régió biztonságának megőrzésében a NATO-t tartják a legfontosabb partnernek. Mindkét nemzet fegyveres erőiben reform folyik, de ezek nem vezethetnek a missziókban és műveletekben való részvétel gyengüléséhez. Annak ellenére, hogy Olaszország részvétele túl szembetűnő; megállapítottuk, hogy Magyarország arányosan nem marad el jelentősen Olaszország hozzájárulásától.

Kulcsszavak: Magyarország, Olaszország, nemzetközi missziók és műveletek, jelenlétpolitika, középhatalom, kisállam

Abstract

*It is beyond doubt that in today's security environment Italy is one of the major stakeholders when it comes to participation in missions and operations. The aim of this essay is to examine if the often used expression *prezencialismo* is also applicable*

¹ Nemzeti Közszerológálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola, doktorandusz – University of Public Service Doctoral School of Military Sciences, PhD student, e-mail: greta.varadi@gmail.com

² Nemzeti Közszerológálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola, doktorandusz – University of Public Service Doctoral School of Military Sciences, PhD student, e-mail: goblyos.bence2@gmail.com

to Hungary's participation. With the method of overviewing the contributions to the missions and operations of the main international organisations, the goal is to prove whether Hungary's participation is or is not comparable to Italy's actions in proportion to their respective power and opportunities. One of the main findings is that the two countries' areas of interest are almost identical. They also share a common view that they consider NATO as the main partner in safeguarding the security of the transatlantic region. There is a kind of reform ongoing in the armed forces of both nations, but these shall not result in the weakening of the participation in missions and operations. Nevertheless, Italy's participation is way too more conspicuous; we found that Hungary does not fall short significantly of Italy's contribution proportionately.

Keywords: *Hungary, Italy, international missions and operations, presenzialismo, middle power, small power*

1. Bevezetés

Jelen tanulmány az olasz és magyar fegyveres erők nemzetközi jelenlétét és annak változását vizsgálja 2015 és 2020 között. A két ország nemzetközi missziókban és katonai műveletekben részt vevő állományának száma eltérést mutat, hiszen míg Olaszország középhatalomnak, addig Magyarország kisállamnak tekinthető.³

A közép- és kis hatalmiság kérdését több kutató is feldolgozta különböző vizsgálati szempontok alapján. Simai Mihály szerint a 21. századi multipoláris világban három szint különböztethető meg. A vezető államok, a középhatalmak – jelen esetben Olaszország, valamint a kis államok, például Magyarország.⁴ A kis államok kategóriája és szerepe Simai szerint nehezebben fogalmazható meg, mint a középhatalmaké, amit azzal magyaráz, hogy idesorolhatók a mini- és mikroállamok is, amelyek a legebebezhetőbbek a nemzetközi rendszerben. Céljaik általában közösek, fennmaradás a világgazdaság meghatározó és vezető erőivel szemben.⁵ Carsten Holbraad 1984-es tanulmányában megfogalmazta, hogy a középhatalmi kategóriába igen nehéz az államokat besorolni, hiszen érdekeik, befolyásuk és politikájuk is különbözik. Nem lehet hasonlóságokat keresni egy korábban vezető vagy kis állam között, amelyek a középhatalmi kategóriába emelkedtek fel vagy csúsztak le.⁶ Garai Nikolett, Koncz-Kiss Júlia és Szalai Máté 2017-es tanulmányukban írták le a kisállamok definícióját és lehetőségeit. Bemutatták a kifejezés két teljesen eltérő meghatározását. Az egyik fogalom szerint a kisállam korlátozott erőforrásokkal rendelkezik, míg a másik azokat az államokat foglalja magában, amelyek a nemzetközi rendszerben a hatalom hiányával küzdenek. A szerzők a nemzetközi rendszert gyenge és erős kisállamokra, illetve kis és nagy méretű gyenge államokra bontják. Kvantitatív elemzésük során figyelembe vették Maurice East kisállam-definícióját, miszerint egy állam területének, lakosságának, gazdaságának

³ Molnár Anna: Olaszország biztonsági kihívásai és stratégiai irányai. *Felderítő Szemle*, 17. (2018), 3. 91–112.

⁴ Simai Mihály: A szuverenitás a XXI. század formálódó multilaterális rendszerében. *Magyar Tudomány*, 174. (2013), 4. 459–467.

⁵ Simai (2013) i. m.

⁶ Simai (2013) i. m.

és katonaságának egyikéből valamelyiknek kicsinek kell lennie.⁷ Összefoglalva elmondható, hogy az államok világrendben elfoglalt helyét hagyományos hatalmi tényezők határozzák meg. Ebbe beletartoznak többek között a gazdasági helyzet, a népesség, a földrajzi elhelyezkedés és sajátosságok, a kultúra vagy éppen a fegyveres erőinek mérete, fejlettsége és erőkitetítő képessége.

Tanulmányunk célja a két állam missziós és műveleti szerepvállalásának bemutatása a hasonlóságok és különbségek figyelembevételével. A különböző nemzetközi szervezetek keretei között végrehajtott szerepvállalás a két állam külpolitikai fókuszpontjainak és geostratégiai megfontolásainak indikátora. A szerepvállalás tényén túlmenően bemutatjuk, hogy a két állam anyagi lehetőségeihez és fegyveres erőinek méreteihez képest melyik műveletekben, missziókban aktívabb és melyekben kevésbé. A vizsgálat módszere az egyes, Európa és a transzatlanti térség biztonságát meghatározó nemzetközi szervezetek (ENSZ, NATO, EU, EBESZ) égisze alatt végrehajtott válságkezelő tevékenység legfőbb mutatóinak és aktuális trendjeinek vizsgálata. Elemzésünk során csak olyan missziókat és műveleteket mutatunk be, amelyek az előbb említett szervezetekhez köthetők, a bilaterális együttműködési megállapodásokat tanulmányunk nem tárgyalja.

Végül bemutatjuk, hogy az Olaszország nemzetközi szerepvállalására gyakran használt *prezenzialismo*⁸ kifejezés – azaz a jelenlétpolitika – mennyiben alkalmazható Magyarország szerepvállalásának vizsgálatához. Mindezzel összefüggésben az előbb említett két ország fegyveres erejének arányos eloszlását kívánjuk elemezni nemzetközi szinten. A kifejezést Olaszország nemzetközi szerepvállalásának jellemzésére szokás használni. Lényege, hogy az ország, ha anyagi ráfordításait tekintve el is marad a NATO hasonló méretű és jelentőségű országokétól, erőteljes jelenlétével hozzájárul a műveletek sikeréhez.

A missziók tekintetében mindenképp érdemes megemlíteni Olaszország szempontjából a hazai kutatók közül Dr. Molnár Annát és Marsai Viktort, akik több a témával kapcsolatos tanulmányt írtak és publikáltak. A Magyar Honvédség nemzetközi szerepvállalásával Prof. Dr. Szenes Zoltán ny. vezérezredes,⁹ Prof. Dr. Padányi József vezérőrnagy, Dr. Boldizsár Gábor ezredes¹⁰ és sok más katonai szakíró is foglalkozott.

A tanulmány tartalmának felépítésénél az átláthatóság és érthetőség mellett kiemelt figyelmet fordítottunk mindkét ország átfogó vizsgálatára, így az első fejezet áttekinti az országok aktív haderejének missziós megjelenését, amelyet követően külön fejezetekben tárgyaljuk az olasz és magyar katonák nemzetközi szerepvállalását.

2. A magyar és olasz katonák missziós és műveleti megjelenése

A különböző nemzetközi szervezetekben megvalósított szerepvállalás bemutatása előtt, a két állam haderejének áttekintése szükséges. Mindkét ország esetében a 2020-as *The Military Balance* adatait vesszük alapul, érdemes számolni, hiszen a valós adatok sokszor

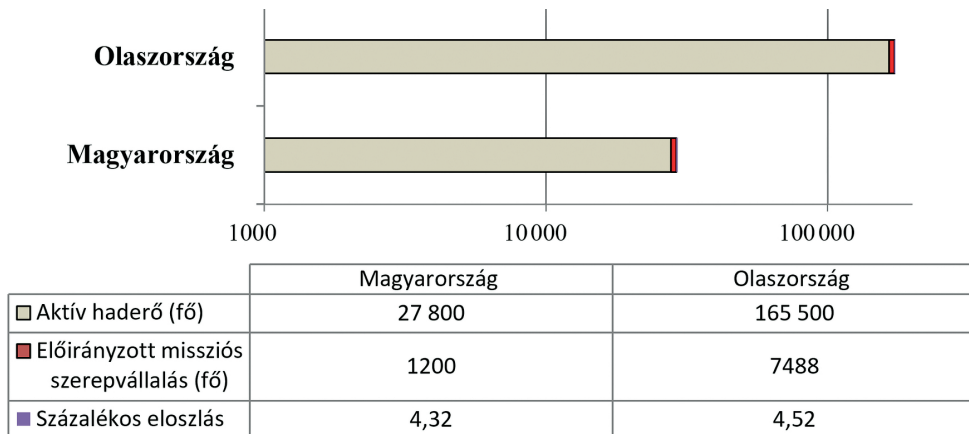
⁷ Garai Nikolett – Koncz-Kiss Júlia – Szalai Máté: *A kisállamok lehetőségei és kihívásai a 21. században*. Budapest, Külügyi és Külgazdasági Intézet, 2017.

⁸ Treccani: *prezenzialismo* szócikk. é. n.

⁹ Szenes Zoltán: A békefenntartás hatása a magyar haderőre. *Hadtudomány*, 16. (2006), 3.

¹⁰ Boda József et alii: Fókusz és együttműködés. *Honvédségi Szemle*, 144. (2016), 3. 3–19.

eltérőek lehetnek, és változhatnak is a hónapok során, de az említett kiadványban szereplő számokat tekintjük összehasonlítási alapnak. A kiadvány tartalmazza a bilaterális együttműködési megállapodások, illetve a koalíciós szerepvállalások személyi állományának számát, azonban a tanulmány csak említés szintjén foglalkozik ezekkel. Ha a két ország aktív haderejét vesszük alapul (nem számítjuk bele a tartalékos erőket) akkor a 2020-as *The Military Balance* alapján Magyarország tekintetében ez a szám 27 800 fő, míg Olaszországnál 165 500.¹¹ Kiemelendő azonban, hogy Olaszország célja csökkenteni aktív haderejének méretét, amelynek létszámát körülbelül 150 ezer főben határozta meg Roberta Pinotti egykori védelmi miniszter.¹²

1. ábra: Magyarország és Olaszország aktív fegyveres erejének, valamint nemzetközi missziókban való megjelenésének arányos eloszlása
 Forrás: Chapter Four: Europe. *The Military Balance*, 120. (2020), 1. 64–165.

Az 1. ábra alapján a két ország közel azonos arányban küld katonát nemzeti kívüli misszióba és/vagy műveletbe. Igaz, hogy Olaszország európai szinten közepes vagy akár nagyhatalomnak tekinthető, ezzel szemben Magyarország kisállamnak, de mindkét állam vonatkozásában elmondható, hogy a NATO által előírt védelmi célú kiadásokra szánt összeget nem éri el. Ezt próbálják azzal ellensúlyozni, hogy több nemzetközi misszióban és béketámogató műveletben is részt vesznek. Olaszország „nagyságát” és az Európai Unióban elfoglalt helyét a 2020-as *The Military Balance* adatai is bizonyítják, hiszen világszinten a 12., európai szinten a 4. helyet foglalta el 2019-ben a védelmi célú kiadásokra fordító országok rangsorában.¹³ A *Military Balance* adatai szerint 2019-ben Magyarország hozzávetőlegesen GDP-jének 1,2%-át, Olaszország pedig körülbelül GDP-je 1,35%-át fordította védelmi kiadásokra. Ezek nagyságrendileg eltérő összegek, Magyarország esetében körülbelül 2 milliárd dollárról beszélhetünk, Olaszország esetében ez az összeg meghaladja a 27 milliárd dollárt. Ez azt is jelenti, hogy míg Magyarországon egy katonára körülbelül 72 ezer dollár

¹¹ Chapter Four: Europe. *The Military Balance*, 120. (2020), 1. 64–165.

¹² Ministero della Difesa: *Libro Bianco per la Sicurezza Internazionale e la Difesa*. 2015.

¹³ Chapter Two: Comparative defence statistics. *The Military Balance*, 120. (2020), 1. 21–27.

védelmi kiadás esik, addig Olaszországban nagyjából 160 ezer. Emellett Magyarország védelmi célú kiadásait az európai összevetésben a 21. helyre rangsorolják, az európai NATO-tagállamok között pedig a 15.¹⁴

A két ország több nemzetközi szervezet (ENSZ, NATO, EU és EBESZ) égisze alatt futó misszióban és műveletben vesz részt. Ezeket mindig létrehozásuk szerinti időrendi sorrendben említjük. Jelenleg Magyarország három földrészen tesz eleget a békeművelési feladatokból adódó missziós kötelezettségeinek. 9 országban, 11 misszióban és 800 katonával teljesítenek szolgálatot.¹⁵ Olaszország jelenleg több mint 7400 katonát biztosít nemzeten kívüli missziókba és műveletekbe. A legfontosabb olasz kontingensek Libanonban, Irakban, Afganisztánban, Koszovóban, Líbiában, Nigerben és Szomáliában működnek. Összességében 24 országban teljesítenek az olasz katonák szolgálatot.¹⁶

3. Az olasz fegyveres erők szerepvállalása ENSZ-, NATO-, EU- és EBESZ-missziókban és -műveletekben

Az olasz katonai szerepvállalás missziókban és műveletekben 2005-ben tetőzött, jóval 10 ezer fő fölött állt, majd lassú csökkenésnek indult. Mélypontját 2011–2012-ben érte el, az alig 6000 fővel. Ezután a 2010-ben kezdődő évtizedben szintén lassú emelkedésnek indult a biztonsági környezet változásának következtében (ukrán válság, ISIS, arab tavasz eseményei). Fontos kiemelni, hogy 2011 óta az akkori körülbelül 190 ezres olasz haderő létszámcsökkenésnek indult. Jelenleg nagyjából 165 ezer fős az olasz haderő. Ez a csökkentés a stratégia szerint modernizációval jár együtt, és célja egy olyan haderő kialakítása, amely teljes mértékben készen áll a 21. század biztonsági kihívásaira. A dokumentum ugyanakkor leszögezi, hogy az olasz haderő közel negyedét érintő csökkentés nem járhat együtt a műveletekben és missziókban részt vevő olasz katonák számának csökkenésével.¹⁷

Az ENSZ esetében Olaszország jelenleg öt misszióban vesz részt.¹⁸ Az olasz katonák már az első, 1948-ban az indiai–pakisztáni tűzszünet felügyelésére (UNMOGIP) létrehozott megfigyelő misszióhoz csatlakoztak. Azóta is támogatják az ott állomásozó kontingenst két fővel. A ciprusi misszió (UNFICYP) nemzeti hozzájárulása már 15 évre tehető, hiszen 2005-től segítik a csendőrök¹⁹ a ciprusi béke biztosítását és fenntartását. A négy katonai rendész egy 180 km hosszú pufferzóna ellenőrzésében működik közre, és lát el rendőri feladatokat. Az időrendben következő libanoni békefenntartó misszióban (UNIFIL) az olasz haderő több haderőneme is megtalálható (szárazföld, haditengerészet, csendőrség). Az olaszok által *Leonténak* nevezett missziót Stefano

¹⁴ International comparisons of defence expenditure and military personnel. *The Military Balance*, 120. (2020), 1. 529.

¹⁵ Országgyűlési Napló: *Németh Szilárd István a Honvédelmi Minisztérium parlamenti államtitkárának felszólalása*. 2018–2022. országgyűlési ciklus, 2020. 05. 05, 125/1. szám, 17259 hasáb.

¹⁶ Alessandro Marrone – Nones Michele: *Le forze italiane in missione all'estero: trend e rischi*. Istituto Affari Internazionali, 2020.

¹⁷ Vincenzo Camporini: *Goals and Shortcomings of Italy's Peace Operations*. Istituto Affari Internazionali, 2019.

¹⁸ Ministero della Difesa: *Operazioni Internazionali in corso (ONU)*. é. n.

¹⁹ Carabinieri: Az olasz csendőrség katonai hierarchia alapján épül fel, és az olasz haderő haderőneme. Nemzeten belül rendőri feladatokat, nemzeten kívül pedig katonai (rendészeti) feladatokat látnak el, és sajátos státusuk miatt gyakran alkalmazzák őket békétámogató műveletekben.

Del Col tábornok²⁰ vezeti. A 10 180 katonából jelenleg 1044 fő olasz, amely a második legnagyobb hozzájáruló kontingenst jelenti Libanonban az UNIFIL honlapja alapján.²¹ További két afrikai misszió közül az 1991 óta működő nyugat-szaharai (MINURSO) feladata a népszavazás biztosítása, amelyet Olaszország két fő katonával támogat. Ha ezt összehasonlítjuk az ENSZ többdimenziós integrált stabilizációs misszióval, megállapítható, hogy Maliban nemcsak a civil lakosság biztonságát, hanem az alapvető emberi jogokat is garantálniuk kell. A feladatok ellátására hét fő olasz katonát biztosítanak, akik az ország fővárosában, a bamakói katonai parancsnokságon látják el munkájukat.²²

Ha a NATO-műveletekhez történő hozzájárulását nézzük, Olaszország az euroatlanti térség biztonságának komoly hozzájárulója. Habár védelmi kiadásai nem közelítik meg a NATO 2%-os célkitűzését a GDP-hez viszonyítva, az Amerikai Egyesült Államok mögött a második legnagyobb létszámot tudhatja magáénak a NATO-műveletekben.²³ Az olasz gazdaság méretét ugyanakkor figyelembe kell vennünk, hiszen bár valóban nem teljesíti az elvárt 2%-os szintet, volumenében így is az ötödik legnagyobb ráfordító az Egyesült Államok, az Egyesült Királyság és Németország, valamint Franciaország mögött, úgy, hogy a 2%-ot csak az első kettő éri el.²⁴ Emellett ki kell emelnünk, hogy Olaszország egyik külpolitikai prioritása a NATO-val és az Egyesült Államokkal ápolta kapcsolata, valamint az olasz katonák NATO-műveletekben való részvétele.²⁵

Olaszország 2015-ös Fehér Könyvében megjelenik a szándék, hogy a nemzetközi szervezetek keretei között vagy akár önállóan is végrehajtsa válságreagáló műveleteket.²⁶ Azt a földrajzi területet, amelyen belül Olaszország artikulálni kívánja nemzeti érdekeit, a Védelmi Minisztérium által jegyzett, de soha el nem fogadott stratégiai dokumentum (*Rapporto 2020 – Le scelte di politica estera*)²⁷ fekteti le, ezt a területet kitágult Mediterráneumnak nevezzük. Az előbbire kiváló példa az Egyesült Államok által vezetett, majd NATO-parancsnokság alá helyezett afganisztáni szerepvállalás, vagy a saját érdekeit jobban érintő Nyugat-Balkánon zajló műveletekben való részvétel, utóbbira pedig a Földközi-tengeren önállóan végrehajtott műveletek.²⁸ A Nyugat-Balkánon ki kell emelnünk Olaszország KFOR-ban játszott szerepét. Itt szintén a második legnagyobb létszámmal vannak jelen az Egyesült Államok mögött, és rendszerint olasz tábornok vezetésével zajlik a művelet, Olaszország számára kifejezetten fontos területen. A korábban említett több mint 7300 fős missziós létszámból közel 600-an itt teljesítenek szolgálatot. A legjelentősebb hozzájárulást a NATO műveleteihez az afganisztáni *Resolute Support* (Eltökélt Támogatás) műveletében tanúsítja, itt 800 olasz katonát találunk, illetve szövetségi és koalíciós erőkben Irakban, Kuvaitban és Törökországban további több mint 1200 olasz katona van jelen.²⁹

²⁰ UNIFIL: *Leadership*. é. n.

²¹ UNIFIL: *Troop-contributing countries*. é. n.

²² Váradí Gréta: Olaszország szerepvállalása nemzetközi missziókban és béketámogató műveletekben. In *A hadtudomány és a 21. század tanulmánykötet*. Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2020.

²³ Elisabetta Trenta: Italy's Defense Minister: Let's Redefine Burden-sharing. *Defense News*, 2018.

²⁴ NATO: *Defence Expenditure of NATO Countries (2013–2019)*. Press release, 2019.

²⁵ Stefania Forte – Alessandro Marrone: *L'Italia e le missioni internazionali*. Istituto Affari Internazionali, 2012. 32.

²⁶ Ministero della Difesa (2015) i. m.

²⁷ Gruppo di Riflessione Strategica: *Rapporto 2020 – Le scelte di politica estera*.

²⁸ Camporini (2019) i. m.

²⁹ *The Military Balance*, (2020) i. m. Chapter two.

Olaszország NATO-műveletekben való részvételével kapcsolatban kiemelendők a Koszovóban és Afganisztánban végrehajtott missziós tevékenységek. 1999-ben a koszovói rendezés kapcsán Olaszország elévülhetetlen érdemeket szerzett. Még ha a műveletek végrehajtásában aktívan kevéssé is vett részt, repülőterei, kikötői és azok infrastrukturális fejlettsége, valamint földrajzi elhelyezkedése révén nagyban hozzájárult azok sikeres végrehajtásához. Ez nem véletlen, hiszen Olaszország elemi érdeke a nyugat-balkáni stabilitás. Az egyik ok, ami miatt fontos volt Koszovó Olaszországnak, az egy esetlegesen kialakuló menekültválság elkerülése. A másik ok az, hogy egyszerűen nem engedhette meg magának az ország, hogy ily közel szárazföldi és tengeri határaihoz egy eszkalálódott konfliktussal találja magát szemben. Ezek mellett természetesen komoly gazdasági érdekek is szerepet játszottak, valamint a szövetségen belüli helyzetének megtartása, erősítése is kulcsfontosságú volt a döntések meghozatalakor.³⁰

A műveletben Olaszország a *Multinational Specialized Unit* szervezeti elemet biztosítja, ez egy teljes egészében olasz csendőrből álló, elsősorban rendvédelmi feladatok ellátására kijelölt szerv. Parancsnoka jelenleg Enio Simone ezredes.³¹

Afganisztán ennél magasabb intenzitású műveleti terület, itt 2011-ben több mint 130 ezer katona szolgált. A NATO történetének legnagyobb művelete nem klasszikus békefenntartó feladatokkal rendelkezett, hiszen itt több összecsapás is történt a felkelőkkel, és a halálos áldozatok száma is igen magasra ugrott, amely miatt az amerikai közvélemény is komoly nyomást gyakorolt az Egyesült Államok kormányára. Olaszország az ISAF-művelet 2002-es indulása óta részt vett benne, itt is kimondottan magas létszámmal, amely 2009-ben 4000 fő környékén tetőzött. Az ország regionális parancsnokságot üzemeltetett, valamint a NATO afganisztáni kiképzőmissziójában is nagy létszámmal képviseltette magát. A nemzeti érdekekre reflektálva az afganisztáni szerepvállalás a koszovói ellentéte: nem látunk egyértelmű, közvetlen kapcsolatot Olaszország nemzeti érdekei és a szerepvállalása között. Az okokat a közvetett tényezők között érdemes keresni, azaz az Egyesült Államokkal való jó szövetségesi viszony fenntartása és erősítése mellett, Olaszország elő kívánta mozdítani a nemzetközi rendszerben elfoglalt pozícióját, amiből természetesen deriválható a nemzeti érdek.

A műveleti szerepvállalás mellett kiemelendő, hogy a NATO több fontos szervezeti eleme is Olaszországban települ. Így például a kettő közül az egyik hadműveleti szintű parancsnokság Nápolyban, ugyanitt az újonnan megalakuló, a szövetség déli szomszédságának figyelemmel követéséért felelős NSD-S Hub. Ezek mellett egyéb fontos katonai képességeknek is otthont ad, például Avianóban, de említhetnénk akár a KFOR vezetését is. Ennek a műveletnek jelenleg Michele Risi tábornok a parancsnoka. Olaszország emellett részt vett és részt vesz a magyar katonák számára is jól ismert, a saját légvédelemmel nem rendelkező országok *air policing* műveleteiben, így a Baltikumban, Szlovéniában és Izlandon.

Többször láthattuk, hogy Olaszország igyekszik kerülni a fegyveres erő támadó jellegű alkalmazását műveletei során. Az afganisztáni műveletek, a líbiai intervenció során, de az ISIS elleni koalícióban is vonakodtak a fegyveres erő alkalmazásától.

³⁰ *The Military Balance*, (2020) i. m. Chapter four.

³¹ NATO: *MSU. Multinational Specialized Unit*. é. n.

Ez a hozzáállás leginkább történelmi és ideológiai okokra vezethető vissza.³² Eltérő okokból kifolyólag, de kevés kivételtől eltekintve ez Magyarországra is igaz. Magyarország a NATO-csatlakozás utáni években részt vett ugyan veszélyesebb válságreagáló műveletekben (például Irakban), sőt helyenként túl is vállalta magát hazánk. A katonai gondolkodás, a haderő struktúrája és főleg haditechnikai felszereltsége még nem tette késszé az újdonsült NATO-tagországot ezeknek a nagyobb intenzitású műveletekhez való hozzájárulásra. Mindezek mellett az országgyűlés pártjai körében sem volt realitás konszenzus elérése ilyen műveletek elindításáról.³³

Olaszország az Európai Unió vezető államai közé tartozik, ami az Unió válságreagáló műveleteit és misszióit illeti. Az EU Közös Biztonság- és Védelempolitikájában, mint az Unió átfogó megközelítésének egyik eszközében nem kizárólag a katonai és civil, feladatot végrehajtó állomány vesz részt, hanem 2014-től öt éven keresztül a területért felelős főképviselet az olasz Federica Mogherini volt.

Olaszország számára két fő ok miatt fontos az EU válságreagáló műveleteiben való részvétel. Egyrészt – habár biztonsága legfőbb letéteményesének továbbra is a NATO-t tekinti – déli szomszédsága tekintetében az EU keretei között hatékonyan tudja érvényesíteni érdekeit. Másodsorban a multilateralizmus, a nemzetközi jog vívmányai és a civil-katonai együttműködés mind olyan elemek, amelyeket az EU fontosnak tekint, és Olaszország stratégiai kultúrájának részét képezik, és sokkal inkább magáénak érezheti ezeket a műveleteket, missziókat.³⁴

Az ország szerepvállalásáról elmondható, hogy az Európai Unió műveletei közül a legnagyobb számban a somáliai válsággal járó kalózkodás megfékezése céljából indított EUNAVFOR Somalia (Atalanta) műveletben vesznek részt. Ugyanezen válságterületen, az EUTM Somalia berkein belül a somáli biztonsági erők kiképzésében játszanak fontos szerepet az olasz kiképzők. Ebben a két műveletben közel 550 olasz katona szolgál. Ez azt jelenti, hogy tíz EU-missziós olasz katonából több mint kilenc a somáliai műveletek valamelyikében szolgál.³⁵ Emellett Olaszország a Földközi-tengeren végrehajtott EUNAVFOR MED IRINI műveletben is részt vesz, amelynek célja az ENSZ Líbiára vonatkozó fegyverembargójának végrehajtása légi, műholdas és tengeri eszközök felhasználásával. Az idén márciusban induló IRINI-művelet megkezdésével az EUNAVFOR MED földközi-tengeri művelete, a Sophia véglegesen beszüntette tevékenységét.³⁶ Az EUNAVFOR MED IRINI műveletet Fabio Agostini ellentengernagy vezeti.³⁷

Szomáliában az EU a válság egyik okának tekinthető halászat ellenőrzését, illetve a megfelelő állami szervek támogatását is végzi, civil missziójában, az EUCAP Somáliában, de ezt is segíti három olasz katona. Az Unió Szomália mellett Maliban is végrehajt kiképző missziót, a kiképzés mellett pedig logisztikai támogatást is nyújt

³² Alessandro Marrone – Paola Tessari – Carolina De Simone: *Italian Interests and NATO: From Missions to Trenches?* Istituto Affari Internazionali, 2014.

³³ Szenes (2006) i. m.

³⁴ Alessandro Marrone: Italy and the CSDP. In Daniel Fiott (ed.): *The Common Security and Defence Policy: National Perspectives*. Gent, Academia Press, 2015. 47–49.

³⁵ Giulia Tercovich: *Peacekeeping Contributor Profile: Italy*. 2017.

³⁶ Molnár Anna: Az EUNAVFOR MED Sophia művelet. In Molnár Anna – Komlósi Orsolya (szerk.): *Az Európai Unió mediterrán térséggel összefüggő kapcsolata: Párbeszéd és konfliktusok*. Budapest, Dialóg Campus, 2019. 95–121.

³⁷ *Operation EUNAVFOR MED IRINI*. é. n.

Malinak. Itt 12 olasz kiképző és törzstiszt teljesít szolgálatot. Emellett jelen van további négy olasz katona az országban, az EUCAP Sahel Mali misszióban, amelynek célja Mali állami intézményeinek, valamint a nem katonai fegyveres erőknek (nemzeti gárda, rendőrség, csendőrség) támogatása. Az Európai Unió a Közép-afrikai Köztársaságban is végrehajt egy kiképző missziót, amelyben három olasz katona teljesít szolgálatot a törzsből. Afrika utolsó vizsgált EU-missziójában, a nigéri EUCAP Sahel Nigerben két olasz katona segíti a biztonsági stratégia kidolgozásának folyamatát. Az iraki kormány felkérésére az EU művelete 2017-ben vette kezdetét, amelynek a biztonsági szektor reformja (*Security Sector Reform, SSR*) volt a célja, két olasz tanácsadóval soraiban. Bár a Nyugat-Balkánon elsősorban a NATO KFOR misszióján keresztül kívánja Olaszország az érdekeit képviselni, támogatja a Koszovói Rendőri Erőket is. Ezt a Kosovo EULEX műveletben teszi, ahol magas rendőri létszám mellett legfeljebb négy katona lát el feladatot. A KFOR mellett a térség másik nagyobb műveletében, a Bosznia-Hercegovinában végrehajtott EUFOR Althea műveletben öt törzstiszt, valamint NATO- (benne KFOR-) összekötő dolgozik.³⁸

Az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezetnek saját missziós hálózata van. Ezek különféle mandátumok alapján működnek a Balkánon, a Kaukázusban, Közép-Ázsiában és a volt Szovjetunió néhány tagállamában.³⁹ Tevékenysége során az ENSZ Alapokmány VI. és VIII. fejezete alapján jár el, így nem meglepő, hogy már az 1999-es isztambuli csúcs után kiadott EBESZ-dokumentumban is megtalálható a békefenntartás témaköre.⁴⁰ Missziói során katonai eszközöket nem használnak, azaz a puha biztonság fogalma jellemző nemzetközi megjelenésükre.⁴¹

Az olasz Külügyminisztérium adatai alapján Olaszország a szervezet egyik fő hozzájárulója az Egyesült Királyság és Franciaország mellett.⁴² A rendes hozzájárulásokon kívül kiegészítő kifizetéseket fizetnek annak a jelenleg körülbelül 60 olasz tisztviselőnek, akik különböző helyszíneken, különböző beosztásokban és szinteken dolgoznak.⁴³ Az egyik ilyen helyszín Szerbia, ahol az olaszok segítséget nyújtanak a szerb hatóságoknak, és segítenek az emberi jogok védelmében is. A misszió vezetője Andrea Orizio olasz nagykövet. Továbbá tagja annak a minszki csoportnak, amelyet a Hegyi-Karabah körüli vita megoldására hoztak létre.

Az EBESZ-ben utoljára 2018-as soros elnökséget ellátó Olaszország hangsúlyozta, hogy nagyobb figyelmet kell fordítani a Földközi-tenger térségében felmerülő migrációs problémákra, az ukrán válságra, valamint összpontosítani kell az elhúzódozó konfliktusokra is (Hegyi-Karabah, Abházia és Dél-Oszétia).⁴⁴

³⁸ Ministero della Difesa: *Operazioni militari*. é. n.

³⁹ Ministero degli Affari Esteri: *OSCE (Organizzazione per la Sicurezza e la Cooperazione in Europa)*. é. n.

⁴⁰ Váradi (2020) i. m.

⁴¹ Gazdag Ferenc – Remek Éva: *A biztonsági tanulmányok alapjai*. Budapest, Dialóg Campus, 2018.

⁴² Ministero degli Affari Esteri e della Cooperazione Internazionale: *Italy and the OSCE*. é. n.

⁴³ Ministero degli Affari Esteri (2020) i. m.

⁴⁴ Ministero degli Affari Esteri e della Cooperazione Internazionale: *Italy's 2018 OSCE Chairmanship*. é. n.

4. A Magyar Honvédség szerepvállalása ENSZ-, NATO-, EU- és EBESZ-missziókban és -műveletekben

„A válságkezelési és békefenntartási feladatokban való részvétel a magyar biztonságpolitika egyik kiemelt eleme.”⁴⁵ Magyarország békefenntartó szerepvállalása egészen a 19. század végéig vezethető vissza. Az első magyar modern fegyveres békefenntartói feladatok 1995-ben, Cipruson vették kezdetüket.⁴⁶ Azóta a magyar kontingenst kivonták 2018 augusztusával,⁴⁷ azonban magyar katonák a mai napig töltenek be egyéni beosztásokat. Több törzstiszt (körülbelül hat-hét fő) és három fő katonai rendész teljesít a szigeten szolgálatot. Cipruson kívül a Magyar Köztársaság kormányának H/986. számú országgyűlési határozati javaslat alapján megállapították, hogy 2006-tól kezdődően hat fő katonai térképészt küldenek a libanoni békefenntartó misszióba.⁴⁸ A magyar hozzájárulás pillanatnyilag négy fő az UNIFIL adatai szerint,⁴⁹ azonban az 1344/2019. (VI. 11.) Korm. határozat értelmében a 2019–2022 időszakban a magyar kormány növeli a magyar katonai szerepvállalást maximum 260 fős létszámkerettel összesen három misszióban (KFOR, RSM, UNIFIL).⁵⁰ Mindezekén túl a Magyar Honvédség hét katonát biztosít az ENSZ Nyugat-Szaharai Választásokat Ellenőrző Missziójába (MINURSO) 1999 óta folyamatosan. 2002 és 2005 között a missziót Száraz György vezérőrnagy vezette, akinek a neve azóta is ismert Nyugat-Szaharában.⁵¹

A magyar katonák váltásának felkészítését a Magyar Honvédség Béketámogató Kiképző Központja végzi, akik évente kiadnak egy kiképzési kalendáriumot a váltóállomány felkészítésének „elméleti” dátumaival.⁵²

A 2020-as *Military Balance* adatai alapján alig kevesebb mint 900 magyar katona szolgál külföldön. A fent említett, legfeljebb 260 fős létszámnövelés a Magyar Honvédség szerepét erősíti abban a két NATO-műveletben, ahol egyébként is a legjelentősebb a magyar hozzájárulás: a KFOR-erőkhöz való hozzájárulást és a Resolute Support Missiont erősítik ezzel a létszámmal. Ebben a két műveletben teljesít szolgálatot jelenleg is a teljes magyar szerepvállalást képviselő katonák több mint fele, 500 fő.⁵³ A KFOR vonatkozásában érdemes megemlíteni, hogy Hodoniczki Mátyás alezredes vezetésével egy zászlóaljszintű szervezeti elem áll a művelet parancsnokának rendelkezésére, a *Kosovo Tactical Reserve Battalion* (KTRBN). Ez teljes egészében magyar katonákkal van feltöltve. A KTRBN katonai és rendvédelmi feladatokra is bevethető, leginkább tömegkezelési (*Crowd and Riot Control*, CRC) és kiképzési feladatokat látnak el.⁵⁴

A két nagy NATO-műveleten kívül Magyarország támogatja az Egyesült Államok Inherent Resolve elnevezésű műveletét Irakban 170 fővel, a boszniai EUFOR-műveletben

⁴⁵ Az ENSZ szerepe a nemzetközi békefenntartásban. é. n.

⁴⁶ Szalai Petra: ENSZ, békefenntartás, magyar missziós szerepvállalás. *Hadtudomány*, 21. (2011), esz. 1–9.

⁴⁷ Faragó Fanny: *Hazatértek*. Honvédelem, 2018.

⁴⁸ Magyar Köztársaság kormányának H/986. számú országgyűlési határozati javaslata az ENSZ libanoni békefenntartó missziójában (UNIFIL) való magyar részvételről. 2006.

⁴⁹ UNIFIL: *Troop-contributing countries*. é. n.

⁵⁰ *Magyar Közlöny*, (2019), 97.

⁵¹ Besenyő János: Nyugat-Szahara és az ENSZ: A MINURSO létrehozásához vezető út. *Szakmai Szemle*, (2011), 3. 104–114.

⁵² *Magyar Honvédség Béketámogató Kiképző Központ Kiképzési Kalendárium 2020*.

⁵³ *The Military Balance*, (2020) i. m.

⁵⁴ *KFOR Tactical Reserve Battalion (KTRBN)*. é. n.

164-en vesznek részt, az ENSZ ciprusi tevékenységét már csak 11 fő támogatja, emellett pedig a magyar katonák a MINUSCA, az UNIFIL, az EUTM Mali és Somalia, és a MINURSO műveleteiben vesznek részt, illetve két EBESZ-misszióban, Ukrajnában és Moldovában.⁵⁵

A *Resolute Support Mission* (Eltökélt Támogatás) művelet elsőszámú profilja az afganisztáni fegyveres erők kiképzésének támogatása. Ebben szintén együtt dolgoznak magyar és olasz katonák, mindkét nemzet aktívan részt vesz a helyi biztonsági erők kiképzésében. A közös munka az északi és a délnyugati regionális parancsnokság alárendeltségében valósul meg, az olaszok részéről itt is nagyszámú csendőr bevonásával. Ezenfelül magyar szerepvállalást láttunk még az afgán légielő képzéséért felelős *Train Advise Assist Command – Air (TAAC-Air)* munkájában. Korábban tanácsadó és mentor beosztásokat láttak el itt magyarok egyesült államokbeli vezetésű alegységben. Ezek a feladatok mára véget értek.⁵⁶

Magyarország – noha az Európai Unió műveleteiben és misszióiban alacsonyabb létszámmal vesz részt – nemzeti érdekeinek képviselője itt is hangsúlyosan megjelenik. A koszovói művelet után a második legnagyobb létszámú magyar szerepvállalás szintén a stratégiai fontosságú Nyugat-Balkánon valósul meg. A magyar jelenlét már az EUFOR Althea előtt is biztosított volt az országban, hiszen a NATO által vezetett SFOR- (először IFOR-, majd 2004-ig SFOR-) műveletről is kivette részét az ország. Magyarország azonban a koszovói jelentős részvétel mellett Bosznia-Hercegovinában lövészszázaddal járult hozzá a művelethez. A szarajevói Butmir táborban többnemzeti zászlóalj alárendeltségébe tartozik ez a magyar század. A zászlóaljat további két század, egy osztrák és egy török század alkotja, jelenleg az osztrák Alfred Steingress alezredes a parancsnoka.⁵⁷ Magyar főtisztek itt több jelentős beosztást vállaltak, sőt 2020. május 15-én Szabó László dandártábornokot Baráth Ernő dandártábornok váltotta a törzsfőnöki székben.⁵⁸

Az említett magyar nagy mozgékonyaságú manőverszázad a klasszikus, hagyományos feladatai ellátása mellett együttműködik Bosznia-Hercegovina fegyveres erőinek kiképzésében és gyakorlatok végrehajtásában. Az Európai Unió és a NATO az Egyesített Balkán Hadszíntéren végrehajtott két művelete vonatkozásában együttműködik, és szükség esetén feladataikat meg tudják osztani egymás között. A felkészülést szolgálja a minden évben megrendezett Quick Response gyakorlat is.

Olaszország mellett Magyarország is elkötelezett az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet mellett. 2017-ben az EBESZ osztrák soros elnöksége kinevezte dr. Varga György nagykövet urat az EBESZ orosz–ukrán konfliktus rendezésére létrejövő határmegfigyelő misszió vezetőjének, aki a 13 ország szakértőiből álló kontingenst vezette. Varga Györgyön kívül további három szakértőt biztosított Magyarország a misszió működése érdekében.⁵⁹

⁵⁵ *The Military Balance*, (2020) i. m.

⁵⁶ RS Commands.

⁵⁷ Multinational Battalion (MNB).

⁵⁸ Carl Perry: *Ceremony at Camp Butmir for the Transfer of Authority of the EUFOR Chief of Staff*. EUFOR Operation Althea, 2020.

⁵⁹ Külgazdasági és Külügyminisztérium: *Magyar diplomata az EBESZ orosz–ukrán határmegfigyelő missziója élén*. 2017.

5. Összegzés

Olaszország és Magyarország missziós és műveleti szerepvállalását értékelve elmondhatjuk, hogy mindkét ország – saját képességeihez mérten – jelentős hozzájárulója az euroatlanti térség biztonságának. Mint láthattuk, a két ország egyaránt tagja azoknak a nemzetközi szervezeteknek, amelyek térségünk biztonságának legfőbb letéteményesei. A missziós szerepvállalás mértéke arányaiban és a missziók prioritálása szempontjából is hasonló elveket követ Magyarország és Olaszország. Erejüköz képest jelentős létszámú műveleteiket elsősorban a Nyugat-Balkánra és az Egyesült Államok által vezetett koalíció támogatására fordítják. A KFOR teljes létszámát tekintve Olaszország képviselteti magát a második, Magyarország pedig a harmadik legtöbb katonával (az Egyesült Államok az első), a két ország adja a teljes missziós létszám közel harmadát. Hazánk alulreprezentáltságát jelzi, hogy a parancsnoki beosztást jellemzően olasz tábornok tölti be, addig Magyarország a művelet elindulása óta (1999) csupán kétszer delegált parancsnokhelyettest, Csombók János és Korom Ferenc tábornokokat.

A Nyugat-Balkán hangsúlyos mind a két ország geostratégiájában. Ezernyi történelmi-földrajzi szál köti a két országot a térség kérdéseihez, és természetesen gazdasági kapcsolataik miatt is komoly szereplői az itt zajló műveleteknek és misszióknak. Igaz ez akkor is, ha természetesen a két állam érdekérvényesítő képességei – akár a térségben, akár a regionális vagy világpolitikában – eltérőek, a különböző hatalmi pozíciójukból eredően. Az elsősorban az EU és a NATO által végrehajtott műveletek (Althea és Joint Enterprise), valamint másodsorban az ENSZ és az EBESZ missziói jelentős mértékben támaszkodnak e két ország hozzájárulására. Az elmúlt évek folyamatai alapján látható, hogy Olaszország nem csökkenti jelenlétét ezen a területen, Magyarország pedig Koszovó esetében növeli is jelenlétét.

Szintén közös a két országban, hogy a katonai biztonság területén a legfontosabb nemzetközi szervezetnek a NATO-t tekintik, hiszen műveleti szerepvállalásuk túlnyomó többsége ilyen keretek között valósul meg, ugyanakkor az egyéb nemzetközi szervezetekben is aktívan részt vesz mind a két ország. Bár Olaszország történelme és katonai képességei miatt nagyobb mértékben hozzájárul az Egyesült Államok koalíciós műveleteihez, ez a fajta hozzájárulás szintén jellemző Magyarországra is. Ugyan e dolgozatnak nem volt célja ezt bővebben bemutatni, de Olaszország képes arra is, hogy önállóan, korlátozottan végrehajtsa műveleteket.

Az Európai Unió műveleteiben ehhez képest különbség mutatkozik a két ország között. Magyarország esetében az Althea-művelet az egyetlen, ahol számottevő csapaterővel vesz részt. Ezzel szemben Olaszország sokkal inkább az Európai Unió haditengerészeti, illetve tengeren megvalósított műveleteiben aktív. A tengeri hatalmi státusz kézenfekvő különbözőségein túlmenően ennek oka, hogy az Olaszország számára létfontosságú terület, amelyet érdekeltségi területeként definiál, és amely területen zajló események befolyással vannak biztonságára, a Földközi-tenger területére, illetve egyéb tengeri területekre esik, vagy legalább is a fenyegetések, kockázatok szállítóközege.

Magyarország és Olaszország hadereje is átalakul. Hazánkban Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program zajlik, Olaszországban pedig a haderő létszámának csökkentése mellett modernizálják a haderőt, felkészítendő a 21. század biztonsági kihívásaira. Míg Magyarországon ez a műveleti ambíciószint emelését hozta magával,

addig Olaszország csökkenő hadereje mellett ambíciószintjét megtartja, tehát a műveletekben, missziókban részt vevő katonák aránya mindkét ország esetében nő. Ezen természetesen változtathat az Európában 2020 elején kibontakozó, új típusú koronavírus, azonban látható, a két állam képes és kész érdekeltégi területein, elsősorban nemzetközi szervezetek vagy koalíciók kötelékében szerepet vállalni.

Összegezve elmondható, hogy Olaszország esetében a mai napig érvényesül a *presenzialismo* politikája, hiszen igen hangsúlyos a szerepvállalása a saját biztonsága szempontjából fontos területeken és az Egyesült Államok, illetve a NATO által vezetett műveletekben, és ezt folytatni is kívánják a haderő létszámának csökkentése ellenére. Több esetben az olasz szerepvállalás az első három legnagyobb hozzájáruló közé emeli Olaszországot, ami a személyi állomány létszámát illeti. Kijelenthető, hogy erejéhez képest Magyarország is igen jelentős hozzájárulója éppen azon területek biztonságának, ahol Olaszország is érdekelt (a tengeri műveleteket leszámítva), így hazánkra is alkalmazható volna a *presenzialismo* kifejezés. Ahogyan a védelmi kiadásokra fordított összegek a GDP arányában is igen hasonlóak a két állam esetében (természetesen arányaiban, volumenében nagyságrendi különbség van), úgy a missziókban, műveletekben részt vevő katonai erő is erősen hasonlít a két állam esetében. Noha Olaszország esetében szembetűnőbb ez a szerepvállalás, hiszen ez sokkal több katonát jelent, arányaiban itt is szinte egyenlő mértékben vesz részt a két állam a nemzetközi szervezetek műveleteiben, misszióiban.

Felhasznált irodalom

- Besenyő János: Nyugat-Szahara és az ENSZ: A MINURSO létrehozásához vezető út. *Szakmai Szemle*, (2011), 3. 104–114.
- Boda József – Boldizsár Gábor – Kovács László – Orosz Zoltán – Padányi József – Resperger István – Szenes Zoltán: Fókusz és együttműködés. *Honvédségi Szemle*, 144. (2016), 3. 3–19. Online: <https://kiadvany.magyarhonvedseg.hu/index.php/honvszemle/issue/view/49/50>
- Camporini, Vincenzo: *Goals and Shortcomings of Italy's Peace Operation*. Istituto Affari Internazionali, 2019. Online: www.iai.it/en/pubblicazioni/goals-and-shortcomings-italys-peace-operations
- Chapter Four: Europe. *The Military Balance*, 120. (2020), 1. 64–165. Online: <https://doi.org/10.1080/04597222.2020.1707964>
- Chapter Two: Comparative defence statistics. *The Military Balance*, 120. (2020), 1. 21–27. Online: <https://doi.org/10.1080/04597222.2020.1707962>
- Az ENSZ szerepe a nemzetközi békefenntartásban. é. n. Online: <https://ensz.kormany.hu/az-ensz-szerepe-a-nemzetkozi-bekefenntartasban>
- Faragó Fanny: *Hazatértek*. Honvédelem, 2018. Online: <https://honvedelem.hu/galeriak/hazatertek/>
- Forté, Stefania – Alessandro Marrone: *L'Italia e le missioni internazionali*. Istituto Affari Internazionali, 2012. Online: www.iai.it/sites/default/files/iai1205.pdf
- Garai Nikolett – Koncz-Kiss Júlia – Szalai Máté: *A kisállamok lehetőségei és kihívásai a 21. században*. Budapest, Külügyi és Külgazdasági Intézet, 2017.

- Gazdag Ferenc – Remek Éva: *A biztonsági tanulmányok alapjai*. Budapest, Dialóg Campus, 2018.
- Gruppo di Riflessione Strategica: *Rapporto 2020 – Le scelte di politica estera*. Online: www.astrid-online.it/static/upload/protected/Rapp/Rapporto2020-SCELTE-POLITICA-ESTERA.pdf
- International comparisons of defence expenditure and military personnel. *The Military Balance*, 120. (2020), 1. 529–534. Online: <https://doi.org/10.1080/04597222.2020.1707977>
- KFOR Tactical Reserve Battalion (KTRBN). é. n. Online: <https://jfcnaples.nato.int/kfor/about-us/units/ktm>
- Külgazdasági és Külügyminisztérium: *Magyar diplomata az EBESZ orosz–ukrán határmegfigyelő missziója élén*. 2017. Online: <https://2015-2019.kormany.hu/hu/kulgaszdasagi-es-kulugyminiszterium/biztonsagpolitikai-es-nemzetkozi-egyuttmukodesert-felelos-allamtitkar/hirek/magyar-diplomata-az-ebesz-orosz-ukran-hatarmegfigyelo-misszioja-elen>
- Magyar Honvédség Békétámogató Kiképző Központ Kiképzési Kalendárium 2020. Online: https://pstc.hu/rovatok/felkeszitesek/kalendarium/kikepzesi-kalendarium-2020/kikepzesi_kalendarium_2020.pdf
- Magyar Közlöny, (2019), 97. Online: <https://magyarkozlony.hu/dokumentumok/07512ba3d381d08eb2ec0f75eb7d07e2b7e0c98f/megtekintes>
- Magyar Köztársaság kormányának H/986. számú országgyűlési határozati javaslata az ENSZ libanoni békefenntartó missziójában (UNIFIL) való magyar részvételtől. 2006. Online: www.parlament.hu/irom38/00986/00986.pdf
- Marrone, Alessandro: Italy and the CSDP. In Daniel Fiott (ed.): *The Common Security and Defence Policy: National Perspectives*. Gent, Academia Press, 2015. 47–49.
- Marrone, Alessandro – Michele Nones: *Le forze italiane in missione all'estero: trend e rischi*. 2020. Online: www.iai.it/it/pubblicazioni/le-forze-italiane-missione-al-lestero-trend-e-rischi
- Marrone, Alessandro – Paola Tessari – Carolina De Simone: *Italian Interests and NATO: From Missions to Trenches?* Istituto Affari Internazionali, 2014. Online: www.iai.it/sites/default/files/iai1412e.pdf
- Ministero degli Affari Esteri e della Cooperazione Internazionale: *Italy and the OSCE*. é. n. Online: www.esteri.it/mae/en/politica_estera/osce/l-italia-e-l-osce.html
- Ministero degli Affari Esteri e della Cooperazione Internazionale: *Italy's 2018 OSCE Chairmanship*. Online: www.esteri.it/mae/en/politica_estera/osce/la-presidenza-italiana-dell-osce.html
- Ministero degli Affari Esteri: *OSCE (Organizzazione per la Sicurezza e la Cooperazione in Europa)*. é. n. Online: www.esteri.it/mae/en/politica_estera/osce
- Ministero della Difesa: *Libro Bianco per la Sicurezza Internazionale e la Difesa*. 2015. Online: www.difesa.it/Primo_Piano/Documents/2015/04_Aprile/LB_2015.pdf
- Ministero della Difesa: *Operazioni militari*. é. n. Online: www.difesa.it/OperazioniMilitari
- Ministero della Difesa: *Operazioni Internazionali in corso (ONU)*. é. n. Online: www.difesa.it/OperazioniMilitari/op_intern_corso/Pagine/Operazioni_int.aspx

- Molnár Anna: Az EUNAVFOR MED Sophia művelet. In Molnár Anna – Komlósi Orsolya (szerk.): *Az Európai Unió mediterrán térséggel összefüggő kapcsolata: Párbeszéd és konfliktusok*. Budapest, Dialóg Campus, 2019. 95–121.
- Molnár Anna: Olaszország biztonsági kihívásai és stratégiai irányai. *Felderítő Szemle*, 17. (2018), 3. 91–112.
- Multinational Battalion (MNBN). Online: www.euforbih.org/index.php/eufor-elements/multinational-battalion
- NATO: *Defence Expenditure of NATO Countries (2013–2019)*. Press release, 2019. Online: www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2019_11/20191129_pr-2019-123-en.pdf
- NATO: *MSU. Multinational Specialized Unit*. é. n. Online: <https://jfcnaples.nato.int/kfor/about-us/units/msu>
- Országgyűlési Napló: *Németh Szilárd István a Honvédelmi Minisztérium parlamenti államtitkárának felszólalása*. 2018–2022. országgyűlési ciklus, 2020. 05. 05, 125/1. szám, 17259 hasáb. Online: www.parlament.hu/documents/10181/1569934/ny200505-ossze.pdf/e5a16e89-ef14-2e2f-b85f-2e28f642482f?version=1.0&t=1589176607590&download=true
- Perry, Carl: *Ceremony at Camp Butmir for the Transfer of Authority of the EUFOR Chief of Staff*. EUFOR Operation Althea, 2020. Online: www.euforbih.org/index.php/press-corner/press-statements/2728-ceremony-at-camp-butmir-for-the-transfer-of-authority-of-the-eufor-cos
- Simai Mihály: A szuverenitás a XXI. század formálódó multilaterális rendszerében. *Magyar Tudomány*, 174. (2013), 4. 459–467.
- Szalai Petra: ENSZ, békefenntartás, magyar missziós szerepvállalás. *Hadtudomány*, 21. (2011), esz. 1–9.
- Szenes Zoltán: A békefenntartás hatása a magyar haderőre. *Hadtudomány*, 16. (2006), 3. Online: http://mhht.eu/hadtudomany/2006/3/2006_3_1.html
- Tercovich, Giulia: *Peacekeeping Contributor Profile: Italy*. 2017. Online: www.ipinst.org/wp-content/uploads/2020/05/Italy-Tercovich-12April2017_FINAL.pdf
- Trenta, Elisabetta: Italy's Defense Minister: Let's Redefine Burden-sharing. *Defense News*, 2018. Online: www.defensenews.com/outlook/2018/12/10/italysdefense-minister-lets-define-burden-sharing
- Váradi Gréta: Olaszország szerepvállalása nemzetközi missziókban és béketámogató műveletekben. In *A hadtudomány és a 21. század tanulmánykötet*. Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2020. 329–353.

Internetes források

- Operation EUNAVFOR MED IRINI*. é. n. Online: www.operationirini.eu/
- RS Commands. Online: <https://rs.nato.int/rsm/about-us/resolute-support-commands>
- Treccani: *presenzialismo* szócikk. é. n. Online: www.treccani.it/vocabolario/presenzialismo
- UNIFIL: *Leadership*. é. n. Online: <https://unifil.unmissions.org/mission-leadership>
- UNIFIL: *Troop-contributing countries*. é. n. Online: <https://unifil.unmissions.org/unifil-troop-contributing-countries>